
Studije

Izvorni znanstveni članak
305-055.2(497.5):328
316.662-055.2(497.5):328
Primljeno: 10. lipnja 2007.

Politika ravnopravnosti spolova: kako do “kritične mase” žena u parlamentima?

SMILJANA LEINERT NOVOSEL*

Sažetak

Svaka je izborna godina povod za usporedbu društvenih opredje-
ljenja i prakse. Kako se u Hrvatskoj ostvaruje politika ravnopravnosti
spolova u segmentu vezanom uz sudjelovanje žena u procesima poli-
tičkoga odlučivanja na parlamentarnoj razini? Skromni rezultati nisu
iznimka. Gotovo u svim zemljama postoji spomenuti raskorak: ipak,
zemlje s duljom demokratskom praksom bilježe u prosjeku nešto više
participaciju, što se tumači posljedicom dominacije egalitarnoga kon-
cepta rodni uloga te proporcionalnoga izbornog sustava. U zemlja-
ma kraće demokratske prakse, kojima pripada i Hrvatska, prosječni
su podatci niži poglavito zbog primarnoga utjecaja socioekonomskih
čimbenika. Pojedine pak zemlje pokazuju da je više participaciju
moguće ostvariti zasad isključivo mehanizmima pozitivne diskrimi-
nacije, odnosno kvotama. Za Hrvatsku je, dakle, nužno ostvariti “kri-
tičnu masu” žena u parlamentu, što je moguće uvođenjem kvota na
razini stranaka, demokratskim selekcijskim postupcima kandidiranja,
te naizmjeničnim uvrštavanjem kandidata obaju spolova na liste. U
tom pogledu najviše je postotke žena u parlamentu moguće očekivati
od strane modernih stranaka sklonih svjesnoj regulaciji spomenutih
procesa.

Gljučne riječi: politika ravnopravnosti spolova, žene u parlamentima, izbori,
političke stranke, Hrvatska

* *Smiljana Leinert Novosel*, redovna profesorica Fakulteta političkih znanosti u Zagrebu.

1. Značaj problema

Izborna je godina oduvijek izazov kako za birače tako i za političke analitičare; usmjeruju se na ocjenjivanje funkcioniranja političkih institucija i procesa, te djelotvornost i kredibilitet samih političara. Fokus je najčešće na komparaciji obećanja i realizacije, odnosno, formalne demokracije i njezine demokratske prakse. Bi li politika izgledala drukčije da u njoj sudjeluje više žena, posebice na najvišim razinama odlučivanja? Kako ostvariti porast proporcije žena u parlamentima?

Vezano uz rodnu dimenziju demokracije danas težište više nije u dvojbi trebaju li žene na početku 21. stoljeća biti aktivne sudionice demokratskih procesa u istom ili sličnom omjeru kao i muškarci ili ne; unatoč (ne)postojanju te dvojbe barem na javnoj razini, žena je gotovo u svim regijama svijeta, čak i onim najrazvijenijima, još uvijek osjetno manje u parlamentima od očekivanoga postotka. Što to govori? Je li onda uopće točno uvjerenje da je postotak žena na najvišim razinama političkoga odlučivanja pokazatelj stupnja demokracije u pojedinoj sredini? Što uopće djeluje na taj postotak te što u tom pogledu govore najnovija istraživanja u svijetu? Kakvo je stanje kod nas i što možemo očekivati nakon ovogodišnjih parlamentarnih izbora?

2. Politički sustav i ravnopravnost žena

Mnogi autori podsjećaju da žene i demokracija nisu oduvijek bili u odnosu u kakvom su danas. O tome ilustrativno govore razmišljanja starogrčkih filozofa, potom teoretičara društvenoga ugovora i suvereniteta naroda koji su ignorirali ili isključivali žene iz sfere javnoga djelovanja, da bi ozbiljnije tražiranje puta k političkoj vlasti žena uslijedilo tek nakon Francuske revolucije. Tijekom prošloga stoljeća politički su sustavi kao iskazi određenih ideologija, one kapitalističke ili socijalističke, različito shvaćali ulogu žene u društvu te primjenjivali različite metode za ostvarenje svojih ciljeva. Demokratski sustavi, koje je uz ostalo karakterizirao postupni ulazak žena u javnu sferu uz primjeren rast njihove političke participacije, počivali su na reformskim zahvatima u okviru samoga sustava. Nasuprot tome, na istoku Europe totalitarni sustav isti je cilj postizao na drukčiji način – revolucionarnim djelovanjem kroz same društvene temelje kako bi se osigurala ravnopravnost za sve, pa tako i ona među spolovima. Metoda društvene intervencije, odnosno korekcije društvenih procesa kad god se nisu ostvarivali željenom brzinom i na očekivani način, polučila je određeni uspjeh na području ravnopravnosti spolova. Politička participacija žena promatrana kroz njihovu prisutnost u parlamentima, pokazivala je bolje rezultate od onih u razvijenim demokratskim zemljama. O tome svjedoče podatci iz 1987. godine o prosjeku od 13,2% žena zastupnica u zapadnim, kapitalističkim razvijenim zem-

ljama, nasuprot čak 26,6% u socijalističkim zemljama.¹ Moguće je zaključiti kako je autoritaran, socijalistički sustav, zahvaljujući svojim mehanizmima kontrole dao bolje rezultate glede formalne ravnopravnosti žena od demokratskih sustava, koji su tek započinjali s primjenom kvota i to na dobrovoljnoj bazi.

Propast socijalističkoga sustava pokazala je da kontrola i društvena intervencija vode bržim rješenjima, ali ostaje upitnim koliko su ona trajna i kvalitetna. U novim demokratskim okolnostima oslobođenim društvene kontrole, politička participacija žena na razini parlamenata u bivšim socijalističkim zemljama pokazala je znatno lošije rezultate od onih proteklih desetljeća.

Danas je u parlamentarnim demokracijama očito opredjeljenje za jednakost žena i muškaraca u političkom odlučivanju kao preduvjetu istinske demokracije, ali se pokazuje kako to nije nimalo lako ostvariti, čak i kad o tome postoji društveni konsenzus. Da bi se razumio problem jednake zastupljenosti, treba krenuti od prava na kojem se temelje liberalne demokracije. Za razliku od spomenute antičke demokracije, moderni je ideal suvremene europske demokracije univerzalističke prirode. Promiču se ljudska prava, ali po cijenu zanemarivanja spolnoga identiteta ljudskih bića. Stoga “da bi ljudska prava bila istinski univerzalna, moraju se odrediti kao prava svih ljudskih bića, a spolnu razliku treba izričito napomenuti” (Sineau, 2003.: 16). Čini se da pitanje spolne ravnopravnosti uglavnom ostaje u sferi socijaldemokracije, dok se u liberalnim demokracijama ono ne prepoznaje kao političko pitanje. “Upravo se kroz uživanje političkih prava, muškarci i žene u liberalnoj demokraciji ostvaruju kao aktivni građani i jačaju svoja građanska i društvena prava. Politička pozicija s obzirom na rodne razlike stoga je odlučujući čimbenik u izgradnji demokracije.” (Sineau, 2003.: 16). Unatoč ovim opredjeljenjima široko prihvaćenim u svijetu čak i u njegovim manje razvijenim dijelovima, nalazi govore da praksa znatno odstupa od očekivanih rezultata. Ilustriraju to najnoviji podatci iz 2006. godine s prosjekom od samo 16,8% žena u 180 parlamenata svijeta!² Zanimljivo je pogledati koje su to zemlje među ekstremima u tom pogledu, odnosno, koje su se od njih već gotovo približile zamišljenom paritetu za razliku od onih koje bilježe više nego skromne rezultate. Najviši postotci nalaze se u zemljama za koje bismo to najmanje očekivali – u afričkim zemljama kao što su Tanzanija, Mozambik te Ruanda s čak 48,8% žena u parlamentima, dok se na drugoj strani nalaze zemlje bez ijedne žene u parlamentima – Mikronezija, Nauru, Ujedinjeni Arapski Emirati, te one s minimalnim brojem žena – Indija s 8,3% te Egipat s 2,0%. Tek se u sredini nalaze razvijene europske zemlje

¹ *Women in Politics and Decision Making in the Late Twentieth Century – A United Nations Study*, 1992., str. 9, 15.

² <http://www.ipu.org/wmn-f/classif.htm>;

kao primjerice Francuska, Velika Britanija i Švicarska, te SAD i Kanada, koje sve redom bilježe rezultate niže od 25%!

Što na temelju ovoga možemo zaključiti? Postoji li korelacija između razvijenosti zemlje i proporcije žena u parlamentima kao što se dosad mislilo? Podsjetimo da su dosadašnji nalazi upućivali na to da viši nacionalni dohodak ne znači automatski jamstvo veće uključenosti žena u parlament, ali da niža stopa prirodnog prirasta, veća izdvajanja za javnu potrošnju, osobito visoko obrazovanje, viši udio žena među radno aktivnom populacijom napose na administrativnim i menadžerskim pozicijama, uz određene političke strukturalne čimbenike djeluju pozitivno na žensku participaciju.³

Gore spomenuti podatci mogli bi navesti na pogrešan zaključak prema kojem ne bi postojala veza između broja žena u parlamentima i razvijenosti sredine u kojoj djeluju, odnosno, kako ističe Trambley (2006.), ženske participacije i kvalitete demokratskoga života. Štoviše, moglo bi se ustvrditi da manje razvijene zemlje imaju više ženskih zastupnica uz veći raskorak između formalnih pokazatelja društvenoga položaja žena i njihovih stvarnih mogućnosti, dok su pokazatelji političke participacije u parlamentima razvijenih zemalja manje impresivni, ali one bilježe manji raskorak u odnosu na stvarno stanje žena u društvu. No takvu tezu ruše zemlje poput onih skandinavskih kod kojih postoji i visoka participacija žena i visok stupanj kvalitete demokratskoga života. Kako objasniti te nalaze?

3. Uzroci nedovoljne zastupljenosti žena u politici

Do danas su primjenjivani različiti pristupi u analizi uzroka nedovoljnoga broja žena među parlamentarnim zastupnicima. Kod jednih je težište stavljeno na socioekonomske uzroke, kod drugih je primjenjivan kulturološki pristup dok su treći uzroke povezivali primarno s utjecajem političkih čimbenika.

Većina je dosadašnjih studija potvrdila da su religija, obrazovanje i shvaćanja rodno utemeljenih društvenih uloga (tradicionalni ili egalitarni koncept rodni uloga) oni kulturološki čimbenici koji najsnažnije utječu na proporciju žena u parlamentima. Štoviše, autori kao što su Mateo Diaz (2005.) te Paxton i Kunovich (2003.) naglašavaju kako kultura, osobito spomenute koncepcije rodne jednakosti, jače utječu na proporciju žena u parlamentima od samoga tipa izbornoga sustava, što onda govori u prilog tezi o nadređenosti kulturoloških faktora svemu ostalome. No ispred spomenute zemlje visoke ženske participacije poput Afganistana ili Ruande teško da se u ovo mogu uklopiti. To uočavaju i Norris i Inglehart (2003.) pokazujući da je riječ

³ *Women in Politics and Decision ...*, isto, str. 99.

o zemljoradničkim, izrazito religioznim sredinama s tradicionalnim društvenim vrijednostima, za razliku od razvijenih postindustrijskih zemalja s dominantno egalitarnim konceptom rodne jednakosti kao što su Australija i Kanada, koje bilježe osjetno slabije rezultate. Moguće objašnjenje ide u pravcu prepoznavanja nečega novog, odnosno već poznatoga, a to su kvote, koje definiraju razinu ženske participacije. To je i ključ odgovora o razlozima visoke participacije žena u dijelovima svijeta koji su poznati po svojoj zaostalosti, za razliku od razvijenih zapadnih demokracija koje tu politiku sustavno ne provode, nego prakticiraju tip izbornoga sustava koji je nasklon ženama. Učinak kvota teško može nadomjestiti čak i drukčiji izborni sustav, o čemu će u nastavku rada biti više govora.

Analiza utjecaja socioekonomskih faktora na proporciju žena u parlamentima također upućuje na značenje institucionalnih mehanizama, odnosno kvota. Dosadašnji su nalazi upućivali na pozitivnu korelaciju između participacije žena na tržištu rada, napose u određenim profesijama, visokoga indeksa razvoja (HDI), postindustrijskih društava te države blagostanja (Matland, 2002.) s brojem žena u parlamentima. Danas najnoviji podatci vezani uz žene u parlamentima relativiziraju i te nalaze, ponovno upućujući na kvote, odnosno svjesnu intervenciju kao presudnu za porast ženske participacije. Ilustrativni se primjeri mogu naći u zemljama skromnih socioekonomskih mogućnosti kao što su zemlje na jugu Afrike (Namibija, Južnoafrička Republika), gdje postotak žena u parlamentima varira od 27 do 33%, za razliku od razvijenih zemalja članica G8 gdje je taj postotak osjetno niži i kreće se od najvišega u Kanadi – 20,8%, Velikoj Britaniji 19,7%, SAD-u 15,2%, do onoga u Francuskoj s 12,2%. Zanimljiv je i podatak vezan uz drugu stranu svijeta, uz Japan, izrazito razvijen po svim ekonomskim pokazateljima – ondje taj broj iznosi samo 9%. Prisjetimo se nalaza vezanih uz hrvatske susjede Sloveniju te Bosnu i Hercegovinu: ekonomski najrazvijenija Slovenija tek je prije tri godine dosegla 13,3% žena u parlamentu (Antić i Ilonszky, 2003.: 113), dok srednje razvijena Hrvatska bilježi već godinama 21,5%, gotovo jednako kao i dvostruko slabije razvijena BiH (podatci za Federaciju BiH).

Ovi nalazi upućuju na to da bi za potrebe analize trebalo pronaći čimbenik, vjerojatno kvote, čije djelovanje može neutralizirati spomenute varijable utjecanja na proporciju žena u parlamentima. Može se očekivati da bi izdvajanjem kvota, njihovim apstrahiranjem iz analize, korelacija između razvijenosti sredine i višega udjela žena u parlamentima ipak bila potvrđena.

Ipak treba podsjetiti na to da neke od razvijenijih zemalja, primjerice Francuska, kroz legislativu potiču stranke na jednako uključivanje žena i muškaraca pri kandidiranju za izbore; i Velika Britanija od 2000. godine ima zakon koji traži od stranaka da prihvate mjere protiv diskriminirajuće prakse. Riječ je ponovno o mjerama koje interveniraju u društveni proces želeći po-

lučiti optimalne rezultate za žene u tom pogledu, ali uz skromne rezultate. Izgleda da bez sustavne intervencije u društveni proces nije moguće ostvariti željenu proporciju žena, kao i to da se tako u manje razvijenim sredinama lakše postizu impresivni rezultati negoli u onim razvijenijim i s duljom demokratskom tradicijom.

Treća dimenzija utjecanja na proporciju žena u parlamentima sadržava čimbenike političke naravi, vezane uz postupke selekcije i sam izbor kandidata. Ova je dimenzija osobito zanimljiva zato što može dovesti do željenih efekata u mnogo kraćem vremenskom razdoblju negoli je to slučaj kod prethodnih dviju dimenzija, socioekonomske ili još više one kulturološke. Trambley (2006.) govori o dvama elementima koji pritom dolaze u prvi plan, a to su politička prava žena i profil političkoga režima. Kod političkih se prava analiza usmjeruje na to koliko dugo žene ostvaruju pravo glasa za parlamentarne izbore te kako taj broj godina utječe na proporciju žena u parlamentima. Tomu su posvećena brojna istraživanja koja svjedoče o pozitivnoj korelaciji između spomenutih varijabli – Mateo Diaz (2005.) i Norris (2004.), da spomenemo samo one najnovije. Osim ove postoje i druge varijable koje u kontekstu ženskih političkih prava mogu utjecati, i to pozitivno, na njihovu političku participaciju – broj godina natjecanja za parlamentarne izbore, godina ulaska prve žene u parlament te mogućega izbora na premijersku ili predsjedničku funkciju. No mnogo se više napora usmjerilo na proučavanje kako određeni politički sustav utječe na participaciju žena u parlamentima. Kao moguće varijable utjecanja u tom kontekstu najčešće se navode državni ustroj (unitarni ili federalni), struktura parlamenta (jednodomni ili dvodomni), broj mjesta, duljina mandata, narav zastupničkoga mandata u smislu mogućega broja ponavljanja te osobine stranačkoga sustava (broj stranaka, dominantna ideologija, način odabira kandidata).

Iznimna se uloga pridaje izbornom sustavu, točnije tipu izbornoga sustava, veličini izbornih jedinica, vrstama lista – zatvorenoj, otvorenoj ili fleksibilnoj. Dosadašnji nalazi potvrdili su vezu između većega broja mjesta u parlamentu i brojnije prisutnosti žena (Matland 2002.), niske stope ponavljanja mandata i manje proporcije žena (Schwindt–Bayer, 2005.). Istraživači su utvrdili da veći broj parlamentarnih stranaka širi mogućnosti ženama za razliku od dvostranačkoga parlamenta (Norris i Inglehart, 2001.). Treba dodati i to da je iz dosadašnjih istraživanja jasno proizišlo da ženskoj participaciji u ideološkom smislu pogoduju središnja i lijeva orijentacija, osobito ako one dominiraju u vlasti (Mateo Diaz, 2005.) Istraživanja su to potvrdila i kroz grupiranje stranaka s obzirom na dimenzije modernizam – tradicionalizam, te regulacija – samoregulacija; pokazalo se da političke stranke sklone modernim društvenim vrijednostima i društvenoj intervenciji bilježe znatno veći broj žena u parlamentu, od onih tradicionalnijih stranaka koje zastupaju načelo samoregulacije društvenih procesa (Leinert Novosel, 1999.)

Brojna je literatura koja se bavi problematikom utjecaja tipova izbornih sustava na žensku participaciju. Najčešće se ističu pozitivna iskustva u zemljama s proporcionalnim, za razliku od onih s većinskim sustavom (MacIvor 2003., Matland 2002.). Trambley (2006.) podsjeća ipak na potrebu određenoga opreza kod tih poopćivanja, upućujući na iznimke koje govore o potrebi sagledavanja izbornih sustava i njihovih efekata u širem kontekstu (osobine onoga što ga strukturira i onih koji ovdje djeluju, odnosno napreduju), na žensku participaciju.

Zanimljiv je utjecaj izbornoga praga na porast ženske participacije. Neki smatraju da ženama odgovara viši prag koji reducira broj stranaka u parlamentu pa tako onima koje ulaze otvara širi prostor za uključivanje njihovih kandidatkinja, dobrovoljno ili uz kvote (Matland, 2002., 2003., Mateo Diaz, 2005.). S druge strane su oni koji smatraju da je on nesklon malim strankama koje na liste uvrštavaju veći broj žena, pa tako proizvodi suprotne efekte. Veličina izborne jedinice također djeluje na broj žena i to tako da veće izborne jedinice, više mjesta, znače i porast šansi za ulazak žena.

No prema mišljenju većine istraživača, u svemu je tome ključna uloga političkih stranaka, točnije onih koji u njima odlučuju o selekciji – najčešće stranačkih predsjedništava (Gallagher, 2005.). One razvijaju strategije za selekciju kandidata, neke uključuju, neke zaobilaze, te kroz to utječu i na sastav budućega parlamenta; tako relativiziraju “odgovornost” tipa izbornoga sustava. Postupak kandidiranja i selekcije, kažu Norris i Lovenduski (1989.), usmjeren je cilju da se izabere poželjan kandidat za člana parlamenta, “... kandidat koji je dobro obrazovan i odličan profesionalac u biznisu ili uspješan menadžer, istaknuti nastavnik ili sveučilišni profesor, ili uspješan odvjetnik ili sudac. Rezultat je da će žene, kandidati iz nižih slojeva, kao što su radnici, te oni iz etničkih manjina, stalno biti podzastupljeni”. Ovdje je riječ samo o segmentu širega problema predstavljanja na koji Elster (1998.: 16) upozorava pitajući se “hoće li deliberacija proizvesti maksimalno dobre efekte ako se odvija uglavnom unutar elite koja je izabrana zato što jednostavno zna više o javnim temama i više ih je svjesna”; on upućuje na važnost institucionalnih reformi u svladavanju tog problema.

Vjeruje se da se utjecaj stranaka potencira i kroz vrste izbornih lista (napose zatvorenih lista i onih bez preferencijalnih mjesta), dok je to kod otvorenih lista manje moguće, odnosno više je u domeni glasača. Ipak treba reći da ne postoji konsenzus oko toga što od spomenutoga izrazito pogoduje ženama. Čini se da samo standardizacija postupaka pri selekciji kandidata može olakšati nacionalnim elitama da prihvate mjere afirmativne akcije i zaštitne mehanizme kao što su kvote za žene i tako povećaju njihovu proporciju u parlamentu (Caul 1999., Matland i Studlar, 1996.).

Kvote pripadaju najstarijima i najraširenijima mjerama koje metodom svjesne intervencije u društveni proces potiču njihovu zastupljenost. Moguće

ih je bilo prepoznati kako u socijalističkim sustavima, tako i u parlamentarnim demokracijama; dok je kod prvih uvođenje bilo nametnuto – na primjer u samoupravnom socijalizmu kroz "oktroiranu" fazu i fazu "ključa" (Leinert Novosel, 1990.), kod drugih je bio posrijedi slobodan odabir na razini stranaka ili cijele države. Danas se neki od oblika pozitivne akcije primjenjuje u više od devedeset zemalja, a koriste se uglavnom neke od triju mogućnosti. Prema Krook (2004.) riječ je o rezerviranim mjestima za žene o čemu se odlučuje kroz konstitucionalne reforme, o stranačkim kvotama koje utječu na porast broja žena među stranačkim kandidatima, o kojima odlučuju same stranke, te zakonskim kvotama koje zahtijevaju od stranaka da nominiraju određenu proporciju žena među svojim kandidatima, a donose se kroz ustavne i zakonske reforme.

S obzirom na intenzitet, moguće je prepoznati tzv. minimalističke kvote koje se "zadovoljavaju" određenim postotkom, odnosno "kritičnom masom" od najčešće 30%, te one maksimalističke koje su usmjerene na paritet, odnosno jednak postotak žena i muškaraca. Sljedeća podjela kvota mogla bi se nazvati "tehničkom", pri čemu razlikujemo intervenciju u redoslijedu kandidata na listama – neka određena mjesta za žene ili naizmjenično s muškarcima. Moguće ih je podijeliti i s obzirom na posljedice njihova (ne)pridržavanja, na one koje donose osudu i one koje povlače kaznu. Moguće je svakako zaključiti da formalizirano prihvaćanje kvota ne jamči uspjeh bez istinskoga vjerovanja u njihovu funkciju, odnosno cilj koji se njima želi postići, kao što treba priznati da bez "kolateralnih" aktivnosti, kao što je ženska unutarstranačka mobilizacija, prave promjene ne bi bile moguće.

Možemo ustvrditi da je ulazak većega broja žena u parlamente rezultanta djelovanja brojnih čimbenika, odnosno sfera utjecaja – kulturološke, socioekonomske te političke i da je njihov redoslijed važnosti teško utvrditi; što više možemo pretpostaviti da je on različit za pojedine zemlje, odnosno regije. Pristajanje uz demokratski poredak, kao ni snažan ženski aktivizam i pokreti na nacionalnoj i međunarodnoj razini nisu sami po sebi jamstvo porasta broja žena u parlamentima

Što onda uopće možemo izdvojiti kao ključne čimbenike utjecanja porasta ženske participacije u parlamentima, razlikuju li se pritom pojedine zemlje te što poručiti političarima i aktivistkinjama? Na ta je pitanja svojim istraživanjem pokušala odgovoriti Trambley 2006.⁴ analizirajući podatke za

⁴ Nezavisne su varijable grupirane u kulturalne, socioekonomske, političke i one vezane uz ženski politički status. Kao zavisna varijabla uzet je postotak žena u parlamentima, a analizirane zemlje podijeljene su u dvije kategorije: one koje su slobodne najmanje polovinu razdoblja od 1972. do 2003., ukupno 48 zemalja, te one koje su kraće vrijeme slobodne (41 zemlja). Kod statističke obrade primijenjene su serije bivarijatne (posebice Pearsonova korelacija) i multivarijatne analize (posebice OLS regresija). Autorica sugerira koncept empirijske demokracije koja uzima u obzir različite realitete kao što su kulturološki, socioekonomski i politički, pri čemu odustaje od kauzalne analize i opredjeljuje se za interaktivni pristup.

89 zemalja svijeta klasificiranih, prema (*Freedom House*) Gastilovu indeksu 2005.⁵ s obzirom na različitu duljinu demokratske prakse. Podatci su pokazali da u zemljama s duljom demokratskom praksom (najmanje polovinu razdoblja od 1972. do 2003.), prosječna proporcija žena u parlamentima iznosi 19,6%, dok je kod zemalja kraće demokratske tradicije taj postotak niži i iznosi 15,7%! Nalazi istraživanja potvrdili su neke prijašnje spoznaje vezane uz moguća objašnjenja visine te proporcije, dok su neki novi pokazali posve drukčije odnose među varijablama. Potvrđeno je značenje egalitarnoga shvaćanja rodni uloga i proporcionalnoga tipa izbornog sustava na porast broja žena u parlamentima kod zemalja koje su dulje slobodne te sekundarno značenje socioekonomskih pokazatelja.

Kod zemalja koje su kraće vrijeme slobodne i imaju kraće demokratsko iskustvo, situacija je obratna – jednakost rodni uloga zamijenila je mjesto s bruto nacionalnim dohotkom, a izrazito se značajnim pokazuje tip izbornog sustava. To upućuje na tvrdnju prema kojoj u zemljama u kojima ne dominira koncept rodne jednakosti prednost dobiva proporcionalni izborni sustav, što je upravo slučaj u mlađim demokracijama.

Dosad poznate korelacije između broja žena u parlamentima i nekih varijabli kao što su udio žena među profesionalcima i u tehničkim zanimanjima, broja mjesta u parlamentu, izornoj formuli i izbornom pragu te financijskom depozitu kandidata, ovdje ne pokazuju značajnost. Logično bi bilo pretpostaviti da viši izborni prag i izborna formula koja pogoduje većim strankama ne mogu ići u prilog brojnijem ulasku žena u parlamente, ali Trambly ne dobiva potvrdu tih teza; isto se događa i kad su u pitanju otvorene, odnosno zatvorene liste. Zanimljiv je i nalaz koji se ponovno razlikuje od dosadašnjih – veći, a ne manji broj stranaka u parlamentu povećava šanse ženama. Dosad se vjerovalo suprotno, odnosno da je u parlamentima s manje stranaka moguće očekivati više žena. Niz zbunjujućih nalaza ide i do onoga vezanog uz duljinu konzumiranja biračkoga prava za žene, koje je prema dosadašnjim spoznajama bilo pozitivno korelirano s porastom broja žena u parlamentima, a sada ta korelacija nije potvrđena; isti je slučaj i s duljinom trajanja mandata – dulji, a ne kraći mandati, pogoduju ženama. Isto tako zbunjujući i zabrinjavajući nalazi, upravo stoga što se u njih i nadalje polažu velike nade, vezani su uz dosad nekoliko puta spomenute ženske kvote, bez obzira na to je li riječ o ustavnim ili propisanim zakonom ili onima stranačkim; oni, naime, pokazuju skroman utjecaj na porast broja žena. Stranke radije plaćaju odštetu negoli su spremne poštovati zakon, o čemu najslikovitije svjedoči slučaj Francuske gdje je 2002. broj parlamentarki porastao s 10,9% na samo 12,2% (Tremblay, 2006.) Ako je takvo stanje u zemlji koja je prihvatila zakon o paritetu, kakvo će tek biti u zemljama koje su daleko i od ra-

⁵ Indeks je nazvan po Raymondu Gastilu koji je 1972. razvio metodologiju za praćenje razine političkih prava i civilni sloboda u zemljama uključenim u studiju *Freedom House*.

sprave o tom pitanju? Brojni autori uočavaju potrebu razlikovanja razina za koje se kvote uvode, što znači da će one na razini stranke vjerojatno lakše biti prihvaćene i ostvarene nego na višim razinama. Njihova sudbina na najvišoj razini ostaje otvorenom, odnosno bez jasne preporuke što učiniti da bi se približili paritetu.

4. *"Kritična masa" i efikasnost političarki*

Zanimljiv nalaz, posebice za zemlje kraćega demokratskog staža među kojima je i Hrvatska, jest onaj o važnosti "kritične mase" i efikasnosti političarki na najvišim razinama kao modela koji može umnogome utjecati na odluke o tome koga kandidirati za parlament te kako odlučivanje učiniti dosta demokratskim. Što o tome kažu istraživanja? Što je značajno u našim uvjetima?

Brojni se radovi vezani uz žensku političku participaciju usredotočuju na odnos između deskriptivne i supstantivne ženske reprezentacije, odnosno potrebe da svaka društvena grupa, pa tako i žene, bude predstavljena svojim zastupnicima u parlamentu, te prilike da se ženski interesi čuju i uključe u proces političkoga odlučivanja. Oni potvrđuju tezu o tome da je broj žena samo preduvjet za kvalitativne promjene vezane uz rodnu dimenziju procesa političkoga odlučivanja. Tako Gargarella (1998.) ističe kako je ženska prisutnost nužna, jer se u usporedbi s muškarcima može očekivati veća motiviranost žena da promoviraju "ženske interese", ili kako konstatira Childs (2004.), da ženska iskustva i potrebe ne mogu biti izražene na pravi način u dominantno muškoj političkoj sredini. Riječ je o tome da žene zauzimaju različite pozicije u društvenim i ekonomskim odnosima što generira drukčije političke prioritete i ciljeve od muškaraca, o čemu piše Phillips (2000.). Ona naglašava kako svrha ne smije biti samo borba za više žena, nego mobilizacija što širega kruga ljudi koji će biti rodno senzibilizirani.

Govoreći o "kritičnoj masi" žena u političkom predstavljanju, neki sugeriraju bitan argument za inzistiranje na njoj – riječ je o činjenici da interese i iskustvima ženskoga dijela populacije te načinu njihove prezentacije treba posvetiti primjerenu pozornost, a ne ih zanemarivati ili samo površno zastupati. Bitna je i spoznaja da narav grupne interakcije ovisi o broju te da "količina" (broj) žena u parlamentu nije nebitna činjenica. To potvrđuju i Norris i Lovenduski (2001.) obrazlažući kako je fizikalni princip moguće primijeniti u društvenim okolnostima, te kako porast broja pripadnika manjine, otprilike viši od 30%, izaziva kvalitativne promjene u naravi grupne interakcije, transformirajući dominantnu institucionalnu kulturu, norme i vrijednosti. Mansbridge upućuje na još jedan ključni moment vezan uz potrebu zagovaranja "kritične mase" ... ona je poželjna zato što ne samo da

djeluje na narav grupne interakcije, nego povećava različitost gledišta povezanih s grupnom reprezentacijom (Mansbridge, 1999.: 628).

Formiranje “kritične mase” rezultat je širega institucionalnog okvira koji uključuje različite stranačke ideologije, strukture, selekcijske postupke, jednako kao i institucionalni dizajn. Osobito je velika uloga političkih stranaka koje drže u svojim rukama ključne poluge za postizanje broja i odabir “karaktera” ženskih zastupnica u parlamentu jer konkretno određuju čiji će se glasovi čuti i postati model ženske participacije u parlamentu. Lovenduski (2005.: 59) naglašava značenje stranaka koje “... institucionaliziraju ideje o politici koje imaju rodne implikacije.” Njihov ideološki spektar moguće je podijeliti s obzirom na rodnu osjetljivost na “lijevo” zagovaranje jednakosti među spolovima uz korištenje interventnih mjera za postizanje društvene pravde, te one desno od centra koje zagovaraju društveni, politički i ekonomski *status quo* odbacujući svaku društvenu intervenciju. Kao posljedica toga, logična je raznolikost u preferiranju selekcijskih procedura, odnosno prihvaćanju mjera afirmativne akcije vezanih uz nominiranje žena. Sljedeće što uočavaju znanstvenici mahom iz razvijenijih sredina, jest značenje kvalitativne dimenzije djelovanja ženskih zastupnica u parlamentu.

Tako Cowel-Meyers (2003.) smatra da ne treba robovati samo pojmu kao što je “kritična masa”, nego obratiti pozornost na to o kakvim je ženama riječ, odnosno tko su žene koje djeluju u parlamentu te hoće li one ispuniti svoju zadaću. Chaney (2006.) podsjeća da niz radova potvrđuje kako su osobne karakteristike i iskustvo pojedinih žena zastupnica ključne za feminizaciju politike, odnosno da su po važnosti čak ispred stranačkih selekcijskih mehanizama. Radi testiranja ove tvrdnje proveo je analizu rodne dinamike u političkim raspravama⁶, želeći odgovoriti na pitanje zastupaju li žene i muškarci različito ženske interese u parlamentu, te čine li to sve žene na isti način.

U zemlji dulje demokratske prakse i sredini u kojoj žene čine 42% izabranih predstavnika, nalazi su pokazali da žene pokazuju znatno veću sklonost uključivanja i započinjanja rasprava vezanih uz “ženske teme” i one vezane uz jednakost, nego muškarci; Kad je riječ o korištenju pojma “jednakih mogućnosti”, razlike gotovo nisu prisutne, što Chaney (2006.) objašnjava posljedicom zakonodavnoga i institucionalnoga konteksta i obveze svakoga člana parlamenta da zagovara jednakost za sve osobe. Sljedeća značajka ženske komunikacije ogledala se u unošenju osobnoga iskustva u svoja izlaganja, što ponovno upućuje na značenje utjecaja sredine iz koje žena potječe, a rezultira i većom uvjerljivošću od one koja bi došla od strane muškaraca. Moguće je konstatirati razlike između žena i muškaraca ne samo po usmjerenosti na različita područja, nego i širenju opsega tema i novih područja

⁶ Riječ je o studiji slučaja rađenoj na analizi 327 plenarnih rasprava održanih tijekom zasjedanja *National Assembly for Wales* u razdoblju 1999. – 2003.

kojima se politika bavi, od strane žena. Razlika u načinu prezentacije također je spolno uvjetovana, iako se pokazalo da sve žene nemaju jednaku sposobnost javnoga komuniciranja. Razlike u zastupanju ženskih interesa među samim ženama postoje i upućuju na potrebu "... onih političarki s visokom svijješću, vještinama i feminističkim spoznajama vezanim uz rodnu jednakost" koje prepoznaje Dovi (2003.), a Chaney (2006.) naziva "šampionkama jednakosti". To su žene koje svojim natprosječnim aktivizmom, svojim podrijetlom i osobnim iskustvom osjetno pridonose razvoju svijesti o rodnoj jednakosti te predstavljaju pozitivan model ženske političke komunikacije. Chaney (2006.) tvrdi kako "šampionke" nose u sebi spoj ranijega profesionalnog iskustva kojemu je pridodana sadašnja politička uloga, te da je najčešće riječ o istaknutim feministicama na visokim položajima. Sve to potvrđuje neke prijašnje spoznaje o vezi tipa socijalizacije u obitelji, napose one političke i karakteristika ličnosti pojedine osobe koje je moguće prepoznati kao "aktivistički sindrom", na njihovu potrebu uključivanja u političko djelovanje (Leinert Novosel, 1990.). Kad se tomu pridodaju njihovo znanje, iskustvo i komunikacijske vještine, dolazimo do modela političarke koja ima naglašen utjecaj u javnom životu kojim mijenja stereotipna uvjerenja o ženama. Njihova dominacija može upućivati na relativnu važnost "kritične mase" u usporedbi s visokom efikasnošću njihova predstavljanja žena, odnosno prezentacije njihovih interesa. Proizlazi da broj sam po sebi ne jamči supstantivne ishode, nego da je veza deskriptivne i supstantivne reprezentacije žena vrlo složena te zahtijeva i rasprave o "kritičnoj masi" žena i ulozi "šampionki jednakosti".

Moguće je zapitati se je li u zemljama s duljom demokratskom tradicijom, dominacijom egalitarnih vrijednosti te parlamentima s dostignutom pa i premašenom "kritičnom masom" žena te većim brojem rodno osviještenih zastupnika (niz zakona osmišljenih tako da se promovira svaki oblik jednakosti) uloga "šampionki jednakosti" jednako bitna u smislu ženskoga predstavljanja kao i u sredinama koje još nisu dosegnule spomenute standarde? Postoje li ovdje uopće "šampionke" i mogu li one učiniti išta bez "kritične mase" žena? Pokušaj odgovora na ta pitanja moguće je izvesti iz rezultata istraživanja Antič i Illonszky (2003.) posvećenoga analizi reprezentiranja ženskih interesa u parlamentima Mađarske i Slovenije. Riječ je o zemljama s kraćim demokratskim iskustvom koje bilježe samo petnaestak godina višestranačke demokracije, ali koje su imale iskustvo socijalizma koji je problem jednakosti, uza sve praktične manjkavosti, smatrao riješenim.

U ovim zemljama, rodno ipak nedovoljno osviještenim, postoji nekoliko žena koje su postale žene-političarke koje javnost prepoznaje i koje su se uspele dosta visoko u parlamentarnoj strukturi; postale su ravnopravne muškarcima i na određeni način postavile standarde uspješnoga djelovanja; one su bitne zbog svoga političkog iskustva i znanja što međutim nije odlika svih žena u parlamentu. Njih bismo uvjetno mogli smatrati "šampionkama jedna-

kosti”, kad bi to dopuštali ostali nalazi, oni o izrazitom zalaganju za ženske interese u političkom odlučivanju. Nalazi pokazuju da žene djeluju uglavnom individualno, da pridonose pozitivno ženskim temama, ali ne znatno drukčije od muškaraca, te da im je stranačka politika ispred ženskih interesa. U komunikaciji se potvrđuju stereotipi vezani uz dulje govorenje žena, zaklanjanje iza stranačkih autoriteta i onih vezanih uz funkcije, iznošenje mišljenja u ime grupe, a ne osobno, potvrđivanje izrečenoga. Autorice zaključuju da je to moguće objasniti nedovoljnim brojem žena u parlamentu – samo 13,3% žena u Sloveniji za razliku od Hrvatske s 20,5%, Poljske s 20,2%, Bugarske 26,3%, Češke 17%, Slovačke 19,3% (Antič i Ilonszky, 2003.: 113), njihovom skromnijom moći unutar stranaka, te nižim pozicijama unutar parlamentarne strukture.

Očito je da te osobine teško mogu pridonijeti poželjnom modelu političarke u parlamentu. Potvrđuje se da u zemljama gdje nije ostvarena “kritična masa” žena u parlamentu ne možemo očekivati adekvatnu žensku komunikaciju niti rodnu osjetljivost zastupnika pri donošenju odluka. Jednako tako, djelovanje istaknutih pojedinki ostaje atomizirano, što također govori o njihovoj nedovoljnoj osviještenosti u pogledu zastupanja žena, pa teško može proizvesti kvalitativno nove efekte poput onih u razvijenim parlamentarnim demokracijama. Tako spomenute autorice navode primjer pokušaja uvođenja kvota putem amandmana na Zakon o političkim strankama u Sloveniji koji nisu poduprle čak ni sve žene u parlamentu, iako se radilo o osiguravanju jednakih mogućnosti žena i muškaraca pri selekciji kandidata za izborne liste pa se čak predviđala nagrada za one koji ostvare porast broja žena.

Mogli bismo zaključiti kako u manje razvijenim sredinama treba istodobno djelovati u pravcu ostvarivanja “kritične mase” žena i odabiru najspособnijih kandidatkinja te usmjerivanju svih zastupnika na rodnu osjetljivost pri donošenju političkih odluka. Istodobno, treba upućivati na značenje dojma koji u svom djelovanju ostavljaju političarke, jer bi on morao imati osobit utjecaj na kandidaturu pri sastavljanju izbornih stranačkih lista.

Dakle, prvi bi prvi korak trebao biti postizanje “kritične mase” žena u parlamentu, kako bismo uopće imali pretpostavke očekivati ikakve kvalitativne promjene u muški orijentiranoj politici. Iskustva govore da je cilj lakše ostvariti ako se krene od nižih razina na kojima je nužno uvođenje kvota. Središnja uloga pripada političkim strankama i njihovu opredjeljenju za minimalne ženske kvote od 30%, što će umnogome ovisiti o ideološkoj usmjerenosti stranke, napose stajalištima stranačkih vodstava. Način formiranja lista koji je dominantno u rukama stranačkih vodstava trebao bi voditi računa, odnosno, opredijeliti se za metode predviđene mjerama pozitivne akcije. Kakva su u tom pogledu iskustva Hrvatske vezana uz prošle parlamentarne izbore?

Analiza zastupljenosti žena na listama za izbor zastupnika u Hrvatski sabor 2003.⁷ pokazuje da političke stranke različito pristupaju toj temi kako u pogledu broja žena, tako i njihovom pozicioniranju na listama. Podatci pokazuju da se među strankama najveći postotak žena, uz iznimku Stranke zelenih koja ne prelazi izborni prag, nalazi na listama SDP-a (33%), potom slijede HSLs s DC-om (21,4%), ASH s 21,3%, HDZ s 21,2%, HNS sa 17,0%, HSS sa 14% te HSP s ZDS-om ili bez njega sa samo 7%! Kad bismo ove podatke unijeli u model (Leinert Novosel, 1999.: 179) koji nastaje ukrštanjem dimenzija tradicionalne/moderne stranke te regulativne nasuprot samoregulativnim, dobili bismo podatke prema kojima stranke koje pripadaju prvom polju modela, one tradicionalne i samoregulativne (HDZ, HSS, HSP), uključuju samo prosječno 14,1% žena na liste; one moderne i također nesklone regulaciji (HNS, HSLs, DC), uključuju 19,2%, dok moderne stranke sklone društvenoj regulaciji (SDP, ASH), uključuju čak 27,15% žena. Pogledamo li na kojim su mjestima žene na listama, onda je to kod prve skupine stranaka (HDZ, HSS, HSP) najčešće na trinaestom, odnosno četrnaestom mjestu, kod druge skupine (HNS, HSLs, DC) dominira jedanaesta pozicija, dok se kod SDP-a i ASH-a najčešće nalaze na šestom mjestu. Uz primjenu D'Hondtove metode (uz izborni prag od 5%) koja određuje broj mandata pojedine stranke, te zbog takvih pozicija žena na listama, dodatno se reduciraju šanse žena za ulazak u Sabor.

Stranke bi na svoje liste trebale uključiti više od 30% ženskih kandidata. U uvjetima naizmjeničnoga predlaganja muških i ženskih kandidata na listama koje bi tek trebalo prihvatiti, šanse žena bi porasle, iako ne jednako na svim stranačkim listama. Naime, ako neka stranka ima objektivno mogućnost da u nekoj izbornoj jedinici dobije samo jedan mandat, tada je zanimljivo samo prvo mjesto. U našim uvjetima, barem što se tiče izbora 2003. godine, za to je najbolji primjer HSP.

U kandidaturi bi osobito bilo korisno voditi računa o osobinama, iskustvu i komunikacijskim vještinama žena koje bi mogle zauzeti pozicije "šampionki jednakosti" i tako postati modelima za žensko djelovanje u politici.

Zaključak

Nedovoljan broj žena u parlamentima očit je u gotovo svim zemljama svijeta. Brojni su istraživački pokušaji pronalaženja ključnih varijabli utjecanja na visinu proporcije žena na najvišim razinama političkoga odlučivanja. Najnoviji podatci pokazuju da je u prosjeku više žena u parlamentima s duljom demokratskom tradicijom, što se primarno objašnjava dominacijom

⁷ Izračun na bazi podataka za pet prvih izbornih jedinica, *Narodne novine* br. 69/03. od 5. studenoga 2002.

egalitarnoga shvaćanja rodni uloga i proporcionalnoga tipa izbornoga sustava u tim zemljama te sekundarnim značajem socioekonomskih pokazatelja. Kod zemalja koje su kraće vrijeme slobodne i imaju kraće demokratsko iskustvo prosječna proporcija žena je niža, a društveno opredjeljenje za jednakost rodni uloga u drugom je planu u odnosu na važnost bruto nacionalnoga dohotka; izrazito se bitnim pokazuje i proporcionalni tip izbornoga sustava. Pojedinačni nalazi govore da su podatci vezani uz žene najviši tamo gdje se primjenjuju mehanizmi pozitivne diskriminacije, najčešće kvote, što je češće u manje razvijenim zemljama; u razvijenim sredinama opredjeljenje za kvote često nailazi na nerazumijevanje, odnosno ne znači i njihovu sustavnu primjenu unatoč formalnom pristajanju, pa visoki rezultati izostaju. U tom pogledu skandinavske su zemlje iznimka jer je riječ o visokorazvijenim sredinama s dugogodišnjom primjenom kvota i vrlo visokom participacijom žena u parlamentima.

Zanimljiv nalaz, osobito za zemlje kraćega demokratskog staža među kojima je i Hrvatska, jest onaj o važnosti “kritične mase” i efikasnosti političarki na najvišim razinama kao modela koji može umnogome utjecati na odluke o tome koga kandidirati za parlament te kako odlučivanje učiniti doista demokratskim.

Izgleda da je svjesna intervencija vezana uz izbor žena u parlamente zasad neizostavna u većini zemalja svijeta, odnosno da spontani društveni razvoj neće u skorije vrijeme rezultirati paritetom. Podsjetimo da su države potpisnice Konvencije Ujedinjenih naroda o uklanjanju svih oblika diskriminacije žena prihvatile načelo privremene pozitivne diskriminacije, dakle, prihvatile zakonitost takvog tipa mjera za postizanje stvarne ravnopravnosti žena i muškaraca. Konvencija određuje kvotu kao pravni instrument, što se može smatrati ishodištem za nacionalne politike koje se donose i trebale bi se provoditi u svakodnevnom životu. Praksa međutim pokazuje da su strategije teško primjenjive u svakodnevnom životu zbog brojnih razloga.

Nacionalna politika za promicanje ravnopravnosti spolova 2006. – 2010. u Hrvatskoj, u dijelu koji se odnosi na ravnopravnost u procesu odlučivanja, također ističe značenje postotka zastupnica u Saboru, dakle, naglašava društveno opredjeljenje u tom pogledu. Taj se cilj može ostvariti samo primjenom nekih od mjera pozitivne diskriminacije, iako danas niti u svijetu ne postoji suglasnost oko toga koja je od njih najdjelotvornija; čak i kad se protive kvotama, znanstvenici ne nude neka nova i bolja rješenja. Iskustva zemalja na sjeveru Europe, koje su ih primjenjivale godinama i više se ne suočavaju s nedovoljnim brojem žena u parlamentima upućuju ipak na ključnu mjeru – kvote. One su djelotvorna mjera na stranačkoj razini koja uz demokratsko provođenje selekcijskoga postupka kandidiranja i maksimalnu brigu o individualnim sposobnostima pojedinaca, te naizmjeničnim uvrštavanjem kandidata obaju spolova na izborne liste može dovesti do “kritične mase” žena u

Saboru. U tom bismo pogledu osobito visoke rezultate mogli očekivati kod modernih političkih stranaka sklonih društvenoj regulaciji spomenutih procesa.

Literatura

- Antič, G. M. i Ilonszky, G., 2003.: Women in Parliamentary Politics, Hungarian and Slovene Cases compared, *Peace Institute*, Ljubljana
- Caul, M., 1999.: Women's Representation in Parliament: The Role of Political Parties, *Party Politics*, (5) 1: 79-98
- Chaney, P., 2006.: Critical Mass, Deliberation and the Substantive Representation of Women: Evidence from the UK's Devolution Programme, *IPSA World Congress*, Fukuoka, Japan, July 10-13.
- Childs, S. i Withey, J., 2004.: Women Representatives Acting for Women: Sex and the Signing of Early Day Motions in the 1997 British Parliament, *Political Studies*, 52: 552-564
- Cowel-Meyers, K., 2003.: *Sheer Numbers*, Paper presented at the annual meeting of the American Political Science Association, Philadelphia, PA, August 27
- Dovi, S., 2003.: Preferable Descriptive Representatives: Will Just Any Woman, Black or Latino Do?, *American Political Science Review*, (96) 4: 729-743
- Elster, J., 1998.: *Deliberative Democracy*, Cambridge University Press, Cambridge
- Gallagher, M., 2005.: Conclusion, u: Gallagher, M. & Mitchell, P. (ur.), *The Politics of Electoral Systems*, Oxford University Press, Oxford, 535-578
- Gargarella, R., 1998.: Full representation, deliberation and impartiality, u: Elster, J., 1998.: *Deliberative Democracy*, Cambridge University Press, Cambridge
- Krook, M. L., 2004.: Gender quotas as a global phenomenon: actors and strategies in quota adoption, *European Political Science*, 3: 59-65
- Leinert Novosel, S., 1990.: *Žene – politička manjina*, Alinea, Zagreb
- Leinert Novosel, S., 1999.: *Žena na pragu 21. stoljeća – između majčinstva i profesije*, TOD i EDAC, Zagreb
- Lovendusky, J., 2005., *Feminizing Politics*, Polity, Cambridge
- MacIvor, H., 2003.: Women and the Canadian Electoral System, u: Tremblay, M. i Trimble, L. (ur.), *Women and Electoral Politics in Canada*, Oxford University Press, Don Mills, 22-36
- Mansbridge, J., 1999.: Should Blacks Represent Blacks, and Women Represent Women? A Contingent 'Yes', *The Journal of Politics* 61(3): 628-57
- Mateo Diaz, M., 2005.: *Representing Women? Female Legislators in West European Parliaments*, ECPR Press, Colchester
- Matland, R. i Studlar, D.T., 1996.: The Contagion of Women Candidate in Single-Member District and Proportional Representation Electoral Systems: Canada and Norway, *Journal of Politics*, (58) 3: 707-733

- Matland, R., 2002.: *Developpement de la participation politique des femmes: les systemes electoraux et le recrutement pour les organes legislatifs*, IDEA, Stockholm
- Matland, R. i Montgomery, K. A., 2003.: Recruiting Women to National Legislatures: A General Framework with Applications to Post-Communist Democracies, u: Matland, R. i Montgomery, K. A., 2003.: *Women's Access to Political Power in Post-Communist Europe*, Oxford University Press, Oxford, 19–42
- Norris, P. i Inglehart, R., 2003.: *Rising Tide: Gender Equality and Cultural Change around the World*, Cambridge University Press, Cambridge
- Norris, P., 2004.: *Electoral Engineering. Voting Rules and Political Behavior*, Cambridge University Press, Cambridge
- Norris, P. i Lovenduski J., 1989.: Pathways to Parliament, *Talking Politics*, (1) 3: 90–94
- Norris, P. i Lovenduski, J., 2001.: *Blais's Babes: Critical Mass Theory, Gender, and Legislative Life*, J. F. Kennedy School of Government Harvard University, Faculty Research Working Papers Series
- Paxton, P. i Kunovich, S., 2003.: Women's Political Representation: The Importance of Ideology, *Social Forces*, 82: 87–114
- Phillips, A., 2000.: Representing difference: Why it matters if women get elected, u: Coote, A. (ur.), 2000.: *New Gender Agenda*, IPPR, London
- Schwindt-Bayer, L. A., 2005.: The Incumbency Disadvantage and Women's Election to Legislative Office, *Electoral Studies*, (25) 2: 227–244
- Sineau, M., 2003.: *Ravnopravnost – Vijeće Europe i sudjelovanje žene u političkom životu*, Council of Europe Publishing F-67075 Strasbourg
- skupina autora, 1992.: *Women in Politics and Decision Making in the Late Twentieth Century*, A United Nations Study
- Trambley, M., 2006.: *Democracy, Representation, and Women: A Comparative Analysis*, paper delivered at the 20th IPSA World Congress, Fukuoka, Japan

Izvori

Narodne Novine, br. 69/03, 5. studenoga 2002.

<http://www.freedomhouse.org/template.cfm?page=15&year=2005>

<http://www.ipu.org/wmm-f/classif.htm>

Smiljana Leinert Novosel

*POLICY OF GENDER EQUALITY: HOW TO ACHIEVE THE
"CRITICAL MASS" OF WOMEN IN PARLIAMENTS?*

Summary

Each election year in Croatia is an occasion for comparing the social guidelines and the practice. To what extent is the policy of gender equality applied to the participation of women in political decision-making at the parliamentary level in Croatia? Modest results are not an exception: almost in all countries there is the gap between the two. Nevertheless, the extent of the participation in older democratic countries is on the average somewhat higher, which can be attributed to the influence of the egalitarian concept of gender roles and the proportional electoral system. In younger democratic countries, including Croatia, the average is somewhat lower due to the significance of socio-economic factors. In some countries a higher level of participation can for the time being be achieved only via the mechanisms of affirmative action i.e. quotas. Therefore, for Croatia it is essential to achieve the "critical mass" of women in its parliament, which can be brought about by introducing quotas at the party level, by democratic selective procedures of nominating candidates, and by putting up candidates of both genders on the party lists, which means that the highest percentages of women in the parliament can be expected from modern parties promoting the deliberate regulation of the above processes.

Key words: policy of gender equality, women in parliaments, elections, political parties, Croatia

Mailing address: Fakultet političkih znanosti, Lepušićeva 6, HR
10 000 Zagreb. *E-mail:* smiljana.leinert@fpzg.hr